

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 12 (Eylül/September 2023), s. 455-470.
Geliş Tarihi-Received: 16.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 09.09.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1344085

İnce Memed Serisinde Toplumcu Gerçekçiliğin İzleri*

Traces of Socialist Realism in the Ince Memed Series

Elif GÜN**

Öz

Karl Marks ile Friedrich Engels'in öncülüğünü yaptığı Marksizm'in temelinde açılım kazanan toplumcu gerçekçilik, Jdanov'un Sovyet Yazarlar Birliği'ndeki açık konuşmasıyla sanatla buluşturulur. Ekonomiye bağlı sınıflaşmayı ve sınıflar arası çatışmayı konu edinen toplumcu gerçekçiliğin nihai amacı; adaletsizliklerin ve sınıflaşmanın olmadığı, insanların eşit ve mutlu bir şekilde yaşadığı düzene ulaşmaktır. Bu sebeple sanat anlayışını devrimci romantizm ve olumlu kahraman kavramları üzerine inşa eder. Haksızlıklar karşısında boyun eğmeyen, ezilenin yanında yer alarak adaleti sağlamaya çalışan olumlu kahramanın hikâyesi, sosyalizmin savunucusu olan devrimci romantizm anlayışı içinde anlatılır.

Sosyalizmin aktif bir savunucusu olan Yaşar Kemal'in siyasi görüşlerini kurgularına yansıtması sebebiyle çalışmada, *İnce Memed I, II, III, IV*'teki toplumcu gerçekçiliğin etkisi aranmış ve çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiz tekniğiyle hazırlanmıştır. Buna göre Kemal, oluşturduğu soylu eşkıya profili İnce Memed ile toplumdaki adaletsizliğe başkaldırmanın romanını yazar. İşçi-işveren görünümündeki ağa/bey-köylü arasındaki eşitsizliğe vurgu yaparak ezilen kesimin yanında yer alır. Eserlerde köylüler, sadece ağalardan zarar görmeye kalmaz, devlet aygıtlarından dağdaki eşkıyalara kadar pek çok kesim tarafından maddi manevi şiddete maruz kalır. Toprak ve emek sömürsü, ezen/ezilen kesimler arasındaki çatışmanın başlıca nedeni durumundadır. İnce Memed, toplumdaki düzensizliğe başkaldırarak toplumcu gerçekçiliğin hedefi olan eşit ve mutlu dünyanın hayalini kurar ve zorlu bir mücadele ile köylü ve ağalar arasındaki haksızlıkları gözler önüne serer.

Anahtar Kelimeler: Toplumcu gerçekçilik, Marksizm, Sosyalizm, Yaşar Kemal, İnce Memed.

Abstract

Socialist realism was developed on the basis of Marxism pioneered by Karl Marx and Friedrich Engels. Socialist realism was introduced to art with Zhdanov's inaugural speech at the Union of Soviet Writers. Dealing with the economic class and inter-class conflict, the ultimate aim of socialist realism is to achieve an order in which there is no injustice and classism. That is an order where people live equally and happily. In this respect, he builds his understanding of art on the concepts of revolutionary romanticism and the positive hero. Within the understanding of revolutionary romanticism, the story of the positive hero who does not submit in the face of injustice and tries to achieve justice by taking the side of the

* Bu çalışma, Yaşar Kemal'in *İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf Adlı Romanlarında 'Toplumcu Gerçekçilik'* (2016) adlı yüksek lisans tezinden ve Kırklareli Üniversitesi, KLÜBAB 046 nolu projeden üretilmiştir.

** Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Dil Hazırlık Bölümü, e-posta: elif.yanik39@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9208-3338.

oppressed is told within the understanding of revolutionary romanticism, which is the defender of socialism.

The study aims to determine the effect of socialist realism in the *Ince Memed I, II, III, and IV* since Yaşar Kemal, who is an active advocate of socialism, reflects his political views in his fiction. The study was conducted with the content analysis technique, one of the qualitative research methods. Therefore, Kemal writes a novel of rebellion against injustice in society with the noble bandit profile of Ince Memed that he created. He sided with the oppressed by emphasizing the inequality between the landlord/lord-peasant in the appearance of the worker-employer relationship. In the novels, the peasants are not only harmed by the landlords but also subjected to material and moral violence by many groups, from the state apparatus to the bandits in the mountains. The exploitation of land and labor is the primary cause of the conflict between the oppressors and the oppressed. Ince Memed rebels against the disorder in society and dreams of an equal and happy world, which is the goal of socialist realism, and reveals the injustices between the peasants and the landlords through a fierce struggle.

Keywords: Socialist realism, Marxism, Socialism, Yaşar Kemal, Ince Memed.

Giriş

Karl Marks ve Friedrich Engels'in fikirleri doğrultusunda ortaya çıkan ve oluşumunu Plehanov, Lunaçarski, Troçki gibi düşünürlerle tamamlayan Marksist felsefe, toplumcu gerçekçiliğin temelini oluşturmaktadır.

Tümel kuşatıcı bir felsefe sistemi olan Marksizm, diyalektik materyalizme ve tarihsel materyalizme dayanmaktadır. Diyalektik materyalizm, felsefe alanlarını inceleyen bilgi teorisi, ontoloji ve bilim felsefesi gibi disiplinleri içine alırken; tarihsel materyalizm, toplum felsefesi, tarihsel felsefe manasını taşır (Tunalı, 1993, s. 11). Marks, Hegel'in *tez, antitez, sentez* aşamalarından oluşan *diyalektik* görüşünü, Feuerbach'ın maddeci yaklaşımıyla birleştirerek *diyalektik materyalizm* düşüncesini ortaya atar. Hegel, *varlık* üzerine kurguladığı diyalektiğinde; her varlığın (özün) kendini oluşturma çabası ile antitezini ürettiğini ve varlık ile antitezin birleşerek bir senteze ulaştığını ileri sürer. Görüşlerini ekonomi üzerine yoğunlaştıran Marks, kendi diyalektik sürecine üretim araçlarını, üretim güçlerini ve üreten kesimi yerleştirir. Buna göre, üreten kesim yani işçi (proletarya) kesimi üretim araçları ile üretimi sağlamaktadır ancak üretim araçlarına işçi değil de üretim güçleri (burjuva kesim) sahiptir. Bu nedenle işçi, bir süre sonra üretim araçlarına yabancılaştığından sınıflar arası bir çatışmaya neden olur. İşçinin yapacağı devrim, sınıflaşmayı ve sınıflar arası çatışmayı noktalayan sentezdir. Böylelikle çatışma ortadan kalkar ve sınıfsız bir toplum oluşur (Yanık, 2016, s. 14).

Burjuva sınıfı söz konusu olduğunda rahatlıkla ezilen sınıfların trajedisinden bahsedilebilir (Tural, 2014, s. 21). Bu sebeple Marks, sınıf çatışmalarını ele alırken özellikle ekonomi ile ilgilenir. Çünkü toplumda yaşamın kurallarını ekonomiyi elinde tutan sınıf belirler. Tarihsel materyalizmin, Berna Moran'ın deyişiyle tarihi maddeciliğin aşamaları şöyledir: *ilkel toplumlar, kölelik üzerine kurulmuş toplumlar, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm ve komünizm*. Tarihî maddeciliğe göre üretim güçleri ve üreten sınıfların arasındaki ilişki, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. Altyapı denilen bu yapı o toplumun üstyapısı denilen ahlaki, hukuki yapısını ya da sanat anlayışını belirlemektedir (2010, s. 43).

Kapitalist sistemde üretim vasıtalarını elinde tutan burjuva sınıfı gittikçe zenginleşir, üretimi sağlayan işçi sınıfı ise mevkini kaybetmemek için burjuva sınıfı ile çatışır. Bu durum üretim vasıtalarını elinde tutan kesim ile emekçi kesim arasında bir zıtlık oluşturur. Burjuva sınıfı gittikçe zenginleşirken fakirler, fakirleşir. İşçi hakkını alamaz (Kongar, 2014, s. 132). Böylece toplumda ezen-ezilen, yöneten-yönetilen, zengin/fakir, güçlü-güçsüz vs. iki farklı sınıf ve bu sınıflaşmaya bağlı bir çatışma

meydana gelir. Marksizmin amacı, sınıflaşmayı ortadan kaldırarak ayrımcılığı yok etmek ve insanlar arasında eşitliği sağlamaktır.

Toplumcu gerçekçilik akımının resmî olarak başlaması, Marks ve Engels'in *feodal yapının yıkılıp yerine sosyalist bir yapının gelmesi* iddiasının Rusya'da gerçeklik bulmasından sonradır. 1922 yılında Vladimir Lenin'in kurduğu yeni yönetim şekli Marksist felsefenin daha önceden bahsini ettiği *sosyalist yönetimdir* (Yanık, 2016, s. 18-19).

Yeni yaşam tarzını yansıtabilecek yeni sanat biçimi de elbette gecikmez. 1917'de kurulan *Proletkult* grubu yeni yönetimin öngördüğü sanatı meydana getirir ve tüm geçen sanatı yok sayar (Oktay, 2008, s. 75). *Proletkult* anlayışı, 1932 yılında doruğa ulaşır ve toplumcu gerçekçilik sanat anlayışına doğru bir gelişim süreci gösterir. Maksim Gorki'nin öncülüğünü yaptığı *Sovyet Yazarlar Birliği* kurulur ve Stalin'in baskıcı, parti yanlısı, çıkarıcı sanat anlayışının bildirgesi Andrey Jdanov tarafından açış konuşmasında resmî olarak okunur (Acar, 2012, s. 174). *Sovyet Yazarlar Birliği'nin* 1934 yılında gerçekleşen ilk kongresinde toplumcu gerçekçilik kavramı üzerinde durularak akımın ilkeleri belirlenir.

Açıklanan ilkeler doğrultusunda edebiyatta yerini alan toplumcu gerçekçiliğin mahsulü olarak öncelikle *devrimci romantizm* ve *olumlu kahraman* kavramlarıyla karşılaşmaktadır. Devrimci romantizm Jdanov tarafından "Edebiyatımız romantizme sırt çevirmemelidir ama bu yeni tarz bir romantizm olmalıdır, devrimci romantizm, Sovyet edebiyatı bizim kendi kahramanlarımızı nasıl çizeceğini bilmeli, yarınımıza bakabilmelidir" (Moran, 2010, s. 62) şeklinde açıklanır. Olumlu kahraman ise "kendini görevine adanmış, nefsine hâkim ve güçlü bir kişidir. Halk çok acı çekmiş, ama kendi başına çıkar yolu kestirememektedir; eğitime, bir yol göstericiye, bir lidere muhtaçtır. Olumlu kahraman karşılaştığı türlü güçlükleri yener, yardım etmek istediği insanlar içinde, düştüğü yalnızlığa katlanarak tarihin kendisine verdiği görevi yerine getirir" (Moran, 2010, s. 61).

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin yeşermesi Rusya'da olduğu gibi bir devrimin neticesi değildir. Özellikle 1940'lı yıllara kadar toplumcu gerçekçiliğin Marksizm ekseninde dönen konularına uzaklık, toplumun sınıfsız yapısından kaynaklanmaktadır. İlerleyen Batılılaşma hareketi içinde materyalizmin ve pozitivizmin değer kazanması edebiyatta gerçekliğin dolayısıyla toplumsal ve sosyal gerçekliğin işlenmesine zemin hazırlar. Tural'a göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında dönemin sosyal ve siyasal havasının da etkisiyle edebî eserlerin inkılap edebiyatına yönelmesiyle ideolojik içerik görülmeye başlar (2006, s. 260). Sosyalizmin tanınmasına en büyük etken ise süreli yayınlardır denilebilir.¹

Türk edebiyatında sosyalizmin ilk etkilerini şiirde görmek mümkündür. Rusya'da gerçekleşen devrime tanık olan ve Rus şairi Mayakovski'nin şiir ve görüşlerinden ilham alan Nazım Hikmet, eserlerinde ezen/ezilen çatışmasını işleyerek işçi sınıfının bilinçlenmesini ister. O, propagandacı tavrı ile hak arayışındaki şiire öncülük eder.

¹ *İştirak Dergisi*, toplumumuzda oluşan ilk sosyalist hareketin bir ürünü olarak ortaya çıkar ve sosyalist düşüncenin tohumunu atar. *İştirak* çevresi Osmanlı'nın ilk sosyalist partisi olan Sosyalist Halk Fırkası'nı oluşturur. "Sosyalizmin ilk açık propagandasını yapacak olan Kurtuluş Mecmuası, 20 Eylül 1919 tarihinde yayın hayatına başlar. Bu derginin kapatılmasından sonra *Aydınlık Dergisi* (1920-1925) çıkartılır" (Kör, 2010, s. 15). *Aydınlık Dergisi* çevresi 1921 yılından itibaren, 1919 yılında kurulmuş olan Türkiye Komünist Partisi'nin siyasî fikirlerini destekleyen ve bu fikirlerin yayılmasında önemli katkısı olan bir dergidir (Babalık, 2003, s. 34). Sosyalizmin ifade bulduğu dergilerden bir diğeri *Resimli Ay*'dir. Derginin amaçlarından biri sosyalizmin halka benimsetilmesidir. Üyeleri tarafından bir dönem Türkiye Komünist Partisi'nin devam ettirildiği *Kadro Dergisi* ve toplumcu gerçekçiliği ilk defa bir kuram olarak ortaya koymaya çalışan *Yeni Edebiyat Dergisi* de söz edilmesi gereken diğer önemli sosyalist dergiler olarak görülür.

Nazım Hikmet'in şiir anlayışını devam ettirme çabasında olan 1940 Kuşağı şairleri de eserlerinde sosyalizme, işçiye/proletaryaya, adaletsizliğe, antikapitalizme yer verir. Ancak İsmet İnönü iktidarı baskıcı bir politika yürüttüğünden ve sosyalist temalı eserlere sansür uyguladığından bahsi geçen şairler Nazım Hikmet'in başarısına ulaşamaz.

Cumhuriyet döneminde toplumcu gerçekçiliğin izlerinin bulunduğu ilk romanlarda ezen/ezilen çatışmasının işveren/işçi arasında değil de ağa/köylü arasında olduğu görülür. Türkiye'de henüz işçi sınıfının olmayışı toplumcu gerçekçiliğin köylü üzerinden işlenmesine zemin hazırlar. Bu romanlara bakıldığında, "Düşünce bakımından iki eğilim vardır. Cumhuriyet'in prensiplerine bağlı ve köy meselelerini bu açıdan görenler (Yakup Kadri Karaosmanoğlu); Cumhuriyet'e bağlı kalmakla birlikte sosyalist görüşü roman ve hikâyede yerleştirmeye çalışanlar (Sadri Etem / Ertem ve Sabahattin Ali: 1907-1948). Düşünce planındaki bu eğilimlerden ikincisi, aynı zamanda, 1950'den sonraki sosyalist köy romanı hareketinin ilk habercisidir" (Kaplan, 1997, s. 75-76).

1940 yılında açılan Köy Enstitüleri köy romanının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Burada yetişen yazarlar köyün bilinmeyen gerçeklerini kaleme alır. Fakir Baykurt, Yaşar Kemal gibi haksızlığın karşısında olan yazarların eserlerinde; ezen/ezilen, ağa/köylü, muhtar/köylü gibi *stereotip* arası çatışmalar yer alır. Bu eserlerde devrimci romantizm ve olumlu kahramanın izlerini görmek mümkündür. Öte yandan Kemal Tahir'in eserlerinde tüm çıplaklığı ile yazılmış bir köylüden söz etmek gerekir (Yanık, 2016, s. 36). Üslubunda küfür ve argoyu kullanacak kadar köylüyü ahlaki yönden aşağıda göstermesinin altında natüralizmden etkilenmesi yatar (Tural, 2011, s. 178).

Sınıfsız yapı, 1950'de iktidara Demokrat Parti'nin gelmesi ile yavaş yavaş değişime uğrar. Artan sanayileşme hareketleri ile birlikte kapitalizm, toplum üzerinde etkisini gösterir ve köyden kente doğru olan göç, işçi sınıfının oluşmasına sebep olur. 27 Mayıs (1960) Devrimi ile Demokrat Parti'nin egemenliğine son verildikten sonra devlet tarafından güçlü bir işçi sınıfı oluşturma uğraşına girilir. 13 Şubat 1961 tarihinde kurulan Türkiye İşçi Partisi bu uğraşın bir parçası olarak ortaya çıkar. 27 Mayıs Devrimi neticesinde yaşanan politik durumlar, toplumcu gerçekçi edebiyatın erginleşmesine kaynaklık eder.

Öncesinden farklı olarak 12 Mart sonrasında yazılan romanların başlıca özelliklerinden biri işkencedir. Çünkü 12 Mart hem kamuoyunun hem de romancıların zihninde işkence olarak kayıtlı kalır. Bu süreçte darbeden dolayı hepse girenlere *içerdekiler*, hapishanenin dışındakilere ise *dışardakiler* adlandırmaları yapılır. Eserlerine darbenin etkilerini yazanlar içerdekilerin durumunu dışardakilere kurgusal yönden aktarır (Belge, 2012, s. 114-115).

1980 sonrasında eserlerde siyasi algının değiştiği görülür. Bunun sebebi ise sermayenin emek karşısında üstünlük sağlamasıyla sağın yükselişe geçmesidir. Turgut Özal'ın iktidara geçmesiyle birlikte serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşarak edebiyatın seyrini değiştirir. 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri sosyalist aydında bir bellek kaybına sebep olur (Oktay, 2004, s. 442).

Çalışma, 1955-1987 yılları arasında Yaşar Kemal'in yazdığı İnce Memed serisinde toplumcu gerçekçi fikirlerin nasıl ve hangi yönden ele alındığını ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Romanların incelenmesinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analiz tekniğine başvurulmuştur.

1. İnce Memed Serisinde Toplumcu Gerçekçi Unsurlar

1.1. Eşkıyalık Meselesi

Dört ayrı romana ismini veren başkahraman İnce Memed'in yaşadıkları, eserlerin yazıldığı dönemdeki eşkıyalık sistemini irdeler ve yazarın gerçeklerden yola çıkarak oluşturduğu kurguyu meydana getirir. Denilebilir ki eşkıyalık meselesi, bu serinin yazılış amacını ve ana konusunu teşkil eder.

İnce Memed, temeli eşkıyalık meselesi olan bir seri olduğundan onlarca eşkıyayı içine alır ancak bu eşkıyalar aynı özellikleri taşımaz. Seride eşkıyalık meselesinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde ele alındığı görülür. Bununla birlikte kurgunun olumlu kahraman üzerine inşa edildiğini belirtmek gerekir.

1.1.1. İyi Eşkuya/Olumlu Kahraman

Jdanov'a göre Sovyet edebiyatı, romantizme sırtını çevirmemeli ancak dönüştürülen bir romantizmi eserlerine konu etmelidir. Adı *devrimci romantizm* olan bu yeni akımın kahramanları konuya uygun bir biçimde oluşturulmalıdır (Moran, 2010, s. 62). Devrimci romantizm ekseninde oluşturulan yeni karakter *olumlu kahramandır*. "Toplumcu Gerçekçilik akımı ile beraber Sovyet edebiyatını şekillendiren "devrimci romantizm" ve "olumlu kahraman"ın izlerini, toplumculuğu işleyen edebiyatlarda görmek mümkündür. Sosyalizmin savunucusu olan ve bir zamanlar Türkiye İşçi Partisi'nin yöneticiliğini üstlenen Yaşar Kemal'in eserlerinde varlığı yadsınamaz olan toplumcu tez, İnce Memed'in olumlu kahramanlar öğretisinden izler taşıdığını düşündürmektedir. Şüphesiz ki, İnce Memed'in ve İnce Memed'in kanından olan eşkıyaların örnek alınacak vasıfları eşkıyalıkta değil, kişisel vasıfları ve eşkıyalığı kullanım biçimlerinde aranmalıdır. İnce Memed, olumlu kahraman olduğu gibi toplumcu eşkıyalardan da biridir" (Yanık, 2016, s. 205). Olumlu kahraman bir tehlike anında dimdik durabilen ve değişmez kararlar alabilen bir kimliktir. Olumsuz düşünmez, hilekâr düşmanın karşısında olumlu vasıflarını ortaya çıkarır. Düşmanını kurnazlıkla değil gururuyla yener. Bulduğu tüm mekânlarda fikirlerini savunmaktan çekinmez (Akçay, 1998, 26).

Seride iyi eşkıya profili İnce Memed'le çizilmekle birlikte eserlerde İnce Memed'e benzeyen başka iyi eşkıyalar da bulunur. Bu karakterlerin iyi niyetli olduklarını, halka zulmetmemeleri, halkın hakkını yememeleri, içinde buldukları modele uygun hareket etmeleri kanıtlar. Yoksul ve güçsüz halka yardım ederler yahut meselesi halk olmayıp halka karşı zararsız konumda kalırlar. Dolayısıyla seride devrimci romantizmin etkisiyle oluşturulan olumlu kahraman(lar)dan söz etmek mümkündür.

Toplumcu gerçekçiliğin öngördüğü eşkıya modeli, devlet tarafından suçlu olarak addedilmesine rağmen halk tarafından sevilir, desteklenir ve hatta önder ya da kahraman vasıflarıyla nitelendirilir. Toplumcu eşkıya modeli, boyun eğmeme özelliğiyle diğer halktan insanlar içinde dikkat çeker ve sivrilir. Böylelikle de suça dönük bir özellik kazanır. Her ne kadar suçlu görülseler de boyun eğmek yerine yaşam biçimlerini bu yönde oluşturmayı tercih ederler. Baskın olan özellikleri ise içlerinde yanlış olana karşı başkaldırma kapasiteleridir. Bu sebeple reformcu bir profil çizerek haksızlıkların önüne geçme ve öcünü alma çabasına girerler. Güçlü ile güçsüz arasındaki adaletsizliği ortadan kaldırma amacı güderek kötülere başkaldırıp insanların eşit olduğu bir dünya arzularlar (Hobsbawm, 1990, s. 9-18).

Eric Hobsbawm'ın, *soylu eşkıya* olarak adlandırdığı haydutların özelliklerini Berna Moran kısaca şöyle açıklar:

"1. Soylu eşkıya bir suç işlediği için dağa çıkmaz, bir haksızlığa uğradığı için dağa çıkar ve eşkıya olur.

2. Yapılan haksızlıkları düzeltir.

3. Zenginden alıp fakire verir.
4. Ancak kendini savunmak ya da haklı olmak koşuluyla öç almak için adam öldürür.
5. Eğer yaşarsa halkının arasına, toplumun saygın bir üyesi olarak döner.
6. Halk kendisine hayrandır ve onu destekler.
7. Ancak ihanet sonucu ölür, çünkü dürüst hiçbir insan onu ihbar etmez.
8. Hiç değilse teorik olarak görünmezdir ve yenilgiye uğratılamaz.
9. Kralın ya da imparatorun düşmanı değildir, çünkü onlar adaletin kaynağıdır. Soylu eşkiyanın düşmanı, bölgesindeki mütegalibedir (halka zulmeden toprak sahipleri, derebeyleri)" (2012, s. 104-105).

Soylu eşkiya olan İnce Memed'in eserler üzerindeki tavırları ele alındığında, ilk romanda, hak yememe durumundan ne kadar etkilendiği görülür. Kasabaya döndüğünde insanların kendi emeklerinin karşılığını alabildiğini öğrenmesi, İnce Memed'i fazlasıyla mutlu eder. Çünkü geçmiş yaşantısında hanesi ve tüm köylünün ağaya boyun eğerek emeğinin karşılığını almaması aksine kazandığından fazlasını ağasına vermesi söz konusudur. Küçük yaşlarında yaşadıkları haksızlığı fark edemeyen İnce Memed, ileriki yaşlarında köylünün emeğinin karşılığını alması hatta emek verdiği toprağın sahibi olması gerektiği fikrini benimseyerek toplumcu gerçekçi ilkelere sadık bir karakter olduğunu kanıtlar. Böylece soylu eşkiyanın birinci maddesinde olduğu gibi geçmişte yaşadığı haksızlıklara katlanmadığından dağa çıktığı anlaşılır.

Soylu eşkiyaların özellikleri arasında ikinci ve üçüncü sırada yer alan haksızlıkları düzeltme, zenginden alıp fakire verme vasıfları İnce Memed'in hayallerini süsleyen unsurlardır. Dağdaki vaktini etrafına topladığı köylüye, toprağı ve hayvanları dağıttığı hayalleriyle geçirir. Yoldaşlarına büyük bir heyecan içinde emek verenin hak ettiği karşılığı alacağını anlatarak eşitlik ve adalet duygusuyla dolu olduğunu hissettirir. Çakırdikenlik'i köylüye bırakması, köydeki eşitliği sağlaması, güç durumdaki insanlara yardım etmesi, Amber Ağa'nın sakladığı altınları alıp, "babaları Kafkas cephesinde, Çanakkalede kalmışlara" (Kemal, 1993, s. 337) dağıtması, yıllarca emek vererek birikim sağlayan emekçi konumundaki Ali ve Hasan'ın kazancına dokunmaması aynı arzunun bir neticesidir.

Hüsne Hatun'un aşağıdaki sözleri yine ikinci ve üçüncü maddeleri örnekler niteliktedir: "Malı çok olandan alıp, malı olmayanlara verecekmış. Zuhur ve huruç ettikten sonra Çukurovada, ve hem de koca Toroslarda kurt ile kuzu birlikte yayılacaktı. Kimsenin kimsede gözü kalmayacaktı. O İnce Memed zuhur ve huruç edince değil insanın insanı en küçük bir biçimde incitmesi, en küçük bir biçimde de kimse kimsenin gönlünü bile kırmayacaktı" (Kemal, 1994b, s. 209).

Süleyman, İnce Memed'in soylu eşkiya kimliğinde olumlu bir görev üstlenir. Verdiği öğütlerle iyi bir eşkiya olmanın yolunu gösterir. Suçsuzlara dokunmaması, para için insan öldürmemesi ancak hak yiyenlere, güçsüzü gasbedenlere acımaması gerektiği yönünde verdiği tavsiyeler, İnce Memed'in aklından çıkmaz. Bu sebeple Deli Durdu'ya söylediği "Fakir fıkara zulmetmeyeceksin. Haksızlara, kötülere istediğini yap" (Kemal, 1993, s. 133) sözleri, İnce Memed'in felsefesi hâline gelir ve Eric Hobsbawm'ın dördüncü maddesinin karşılığını sunar. İnce Memed beşinci maddede olduğu gibi halk tarafından toplumun saygın bir üyesi olarak görülür ancak kurgunun sonundaki belirsiz gidişyle eski yaşamına geri dönmediğini söylemek mümkündür.

Altıncı maddeye uygun olarak zalim ağaların zulmüne uğramış tüm köylüler, “İnce Memed’e karşı derin bir sevgi beslemekte ve onu umut ışığı olarak görmektedir. İnce Memed’in ünü tüm Toros köylüleri tarafından duyulur. İnce Memed tüm köylülerin sevgisini kazanır bu sebeple köylü de her zor anında yardıma koşar. İlkinde olduğu gibi üçüncü ve dördüncü romanlarda da İnce Memed’e halk tarafından yapılan yardımlar kesilmez. Yaralı bir şekilde mağarada saklanan İnce Memed’e, Kasım ve Temir aracılığı ile obalardan ve köylülerden yardım sağlar. İnce Memed’in iyileşmesi ile Toroslarda bayram sevinci yaşanır” (Yanık, 2016, s. 210).

İnce Memed’in tesiri halkın üzerinde ne kadar büyükse atının tesiri de o denli büyüktür. Çünkü Memed’e yakıştırılan olumlu nitelilerin çoğu atı için de söylenir. Örneğin Memed, şanslı ise atı da şanslı, güçlü ve hızlı ise atı da güçlü ve hızlıdır. Halk arasında ikisi üzerine söylenen efsaneler gittikçe artar. Öyle ki her ikisinin de evliliğe eriştiği anlatılır. Yalnız kurgunun sonunda yitip gitmesiyle yani ölmemesiyle yedinci maddede bir farklılık arz eder. Ancak onun dürüst insanlar tarafından ihbar edilmemesi aynı maddenin İnce Memed için de geçerli olduğunu gösterir. Yine sekizinci maddede olduğu gibi halkından uzakta, görünmez bir şekilde yaşamaya devam eder ve ölümüne dair bir bilgi olmadığından öldürülmez vasfını üstlenir.

İnce Memed, adaletin timsali olduğundan devlet görevlilerine karşı olumsuz bir düşünce beslemez. Jandarmayı öldürmek isteyen Müslüm’ü “Eşkiyalar candarma öldürmezler” (Kemal, 1994b, s. 635) diyerek azarlaması durumu kanıtlar. Askerle uzun mücadeleler geçirmesine rağmen öldürmek için ateş etmez. Örneğin sevdiği kadını öldüren Yüzbaşı’yı öldürmez, eline defalarca şans geçtiği hâlde Asım Çavuş’u vurmaz. Aksine uyarılarda bulunarak kendinden saklanmasına yardımcı olur. Bir sefere mahsus yaralamak zorunda kaldığında ise Asım Çavuş “Düşmanın yiğidine can kurban” (Kemal, 1994b, s. 556) sözlerini sarf eder.

İnce Memed, dört roman boyunca halka zulmeden zalim ağaların korku sebebidir. İlk romanda Abdi Ağa, ikinci romanda Ali Safa Bey, Kel Hamza ve Murtaza Ağa, üçüncü ve dördüncü romanlarda baskın bir şekilde Murtaza Ağa olmak üzere köylerdeki ve kasabadaki tüm ağa/beylerin İnce Memed’den korktuğu görülür. Murtaza Ağa’nın *yılan/sarıca karınca* benzetmesi ile dile getirdiği sözler İnce Memed’in reformcu yönünü göstermesi açısından dikkate değerdir: “Yılan iğne ucu kadar da olsa bir yara alınca, sarıca karıncalar o yaraya üşüşürler. Bir gün içinde yılanı yer bitiriverirler (...) İnce Memed Abdi Ağayı öldürdü, toprağını köylüye dağıttı, bu yarayı açtı. Şimdi sarıca karıncalar bedene üşüştüler. İnce Memed ölse de yaşasa da gayri ne biz ne de bu Hükümet kolay kolay iflah olamayız. Başımız dertten kurtulmaz. Köylü sarıca karıncalar gibidir, akılsız, yolsuz, yordamsız. Amma velakin bir yerde, iğne ucu kadar bir yara açılmasın, yer bitirirler. Bizi işte bu İnce Memed yüzünden önce teker teker, sonra toptan yiyip bitirecekler” (Kemal, 1994a, s. 357-358).

Murtaza Ağa’nın sözlerine göre yılan ağaların, sarıca karınca ise köylünün/halkın temsilidir. Ağa her ne kadar kendi tarafından olayı nakletse de durum tersidir. İnce Memed, yarayı açan nesne olarak halkın yanında yer alıp onlara yol gösterir. Epigraf ezilen kesimin onun sayesinde bir araya gelerek eşitsizliğe, haksızlığa karşı savaşa geçmesini ve hak ettiğini elde edeceğini böylece adaletsizliğin sona ereceğini ima etmesi bakımından önemlidir. Ancak duruma Murtaza Ağa’nın gözünden bakıldığında hem İnce Memed’e hem de akılsız olarak nitelendirdiği köylülere karşı derin bir korku görülür.

Nihayetinde bahsi geçen tüm özellikleri üzerinde barındırdığından İnce Memed’i soylu eşkiya olarak nitelendirmek yanlış olmaz. İnce Memed, antikapitalist bir dünya hayaliyle hareket eder. “Çünkü kapitalizm, uyumlu bir insan yerine, uyumsuz bir insan; tutarlı bir toplum yerine, bölünmüş bir toplum; insanlar arasında uygunluk yerine,

yabancılık; ortak iyilik için yaşayan birey yerine, bencil düşünce ve duyguları olan bireyi” (Suçkov, 1982, s. 51) ortaya çıkarmıştır. İnce Memed ise sosyalizmin savunduğu eşitlik duygusunu benimseyerek ekonomik toplumsal sorunları ortadan kaldırmayı amaç hâline getirir. Tural’a göre (2023) de devrimci kahraman özellikleriyle İnce Memed, toplumcu gerçekçiliğin başarılı bir örneğini sunmaktadır.

1.1.2. Kötü Eşkîya

Eserlerdeki olumsuz eşkıyalar, reel hayattaki eşkıya profiline uygun hareket eden, sosyal bir problemi teşkil eden ve toplumdaki her kesimin korktuğu, kaçındığı modeli gösterir. Kötü eşkıyalar, güvensiz karakterlerinden dolayı hem halkın hem de ağa ve beylerin korku nesnesi durumundadır.

Seride yer alan kötü eşkıyalar; Deli Durdu, Kalaycı Osman, Horalı, Kara İbrahim ve Kuzgun Veli’dir. Kötü eşkıyaların iyi eşkıyalara oranla çok daha az sayıda olmasının sebebi kurgunun soylu eşkıya üzerine yazılmış olmasından kaynaklanır. Eserlerde kötü eşkıyanın görevi soylu eşkıyayı yüceltmek olup olumsuz bir mana uyandıran eşkıya sözcüğünün kahraman, önder gibi vasıflarla da nitelendirilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla kötü eşkıyalar, iyi eşkıyaya bakışın değişmesinde yardımcı unsur olarak kullanılır. Örneğin *İnce Memed*’deki kötü eşkıya Deli Durdu’nun özellikleri, İnce Memed’i kötü eşkıyalardan ayırır. Deli Durdu masum insanlara zarar verirken İnce Memed aksi yönde hareket eder.

Başka bir örnekte çoğu kötü eşkıya için geçerli olan Kalaycı Osman’ın nitelikleri şöyle açıklanır: “Atılgan değildi, cesur da değildi. Hilekârdı. Çarpıştığı, takip ettiği hiçbir insanla yüz yüze çarpışmamış, her zaman arkadan vurmıştı. Onun yaptığı hilekârlık, kurduğu tuzak akla hayale gelmezdi” (Kemal, 1993, s. 323). İnce Memed ise Kalaycı’nın aksine atılgandır, cesurdur, dürüsttür ve mertçe savaşır. Görüldüğü üzere, eserlerde yer alan kötü eşkıyalar, İnce Memed’in vasıflarını yüceltmek, niteliklerini açıklamak amacı ile çizilmiş karakterler olarak yer almaktadır.

1.2. Ezen-Ezilen Çatışması

İnce Memed kurgusunun kapsadığı zaman göz önüne alındığında 1920’li, 1930’lu yıllara tekabül ettiği görülür. Bu dönemde Türkiye’de işçi sınıfının tam anlamıyla oluşmaması nedeniyle ezen/ezilen çatışması daha çok ağalar ve köylüler arasında geçer. Çünkü “sanayi toplumundan çok tarım toplumu olan bir ülkenin yazarları doğal olarak işçi sınıfı yerine köylüyü eserlerinin merkezine koymak zorunda kalmışlardır” (Tural, 2019, s. 161). İşçi sınıfı (proleterya) *ırgat* adlandırılmasıyla kurguya ilk kez *İnce Memed IV*’te dâhil olur.

Bu tür romanlarda geniş toprak sahibi olan ağalar, kendi mal varlıklarını tehlikeye düşüreceğinden kapitalistleşmeye karşı çıkar. Değişimin yönünü etkileme amacıyla tutucu konumda kalırlar. Var olan iktidarı destekleyerek muhafazakâr bir görünüm sergiler (Gültekin Akçay, 2013, s. 160).

Eserlerde ezen kesim ağalar, ezilen kesim ise köylüler olarak karşımıza çıkar. Seri boyunca parayı dolayısıyla da gücü elinde tutan ağalar, güçsüz köylüyü dilediğince çalıştırarak kendi menfaatini korur. Ağaların zengin ve refah yaşamlarının karşısında köylü sefalet içindedir, itilir ve hor görülür. Ancak köylünün her zaman pasif olmadığını da söylemek gerekir. Çünkü eserlerde soylu eşkıya modellerinin dışında köylünün de yergilere ve yapılan bazı zulümlere karşı çıkışlarına yer verilir (Yanık, 2016, s. 214). Dolayısıyla sosyal sorunların toplumcu gerçekçi edebiyatın bir varyantı şeklinde işlendiği, soylu eşkıya profilinin temel alındığı *İnce Memed*, bir *başkaldırı romanı* olması

sebebiyle *güçlü/güçsüz çatışmasını* ele alır. Buradaki başkaldırı çoğunlukla köylüye zulmeden ağalara yöneliktir. Memed'in çatışmayı başlatacak olan manevi yükselmesi aslında Ferhat Hoca'nın vaazıyla dile getirilir: "eeeeey, insanoğlu baş kaldır, diye bağıyordu, korkma, içindeki o yüz bin yıllık ağının, korkunun üstüne yürü, ona baş kaldır. Önce içindeki, yüreğindeki zinciri kopar, baş kaldır. Sonra dünyanın bütün zincirlerini kır, tek mil kötülükler baş kaldır, iyilik getir. Getirdiğin iyilikler de belki bir gün insanlar için kötülük olur, kendi iyiliğine de baş kaldır" (Kemal, 1994c, s. 304).

İnce Memed'in başkaldırısı, kurguda çatışma adına önemlidir. Çünkü başkaldırı söz konusu olmadığında ezen ezilmeye, ezilen ezilmeye devam eder. Memed'in yaşadığı ve tanık olduğu haksızlıklar başkaldırmasına sebep olurken diğer yandan halka hakkını arama şevki vererek çatışmayı tetikler.

*İnce Memed I'*deki ilk ezen/güçlü/zengin karakter Abdi Ağa'dır. Abdi Ağa'nın ezilen/güçsüz/fakir köylüye yaptığı zulümler sayfalarca devam eder. Ezme eylemi, mertebesinden aldığı güçten ve bu gücü kötüye kullanarak edindiği zenginlikten kaynaklanır. Güçlendikçe zalimleşen Abdi Ağa, köylünün hasadının üçte ikisini mal varlığına katmakla kalmaz kışın ilerleyen zamanlarına doğru aç kalan köylüyü kendine muhtaç ederek borçlandırır. Böylelikle ezilen kesim her geçen gün ağaya bağımlı hâle gelir.

Abdi Ağa'nın eziyetleri elbette maddi konularla sınırlı değildir. Gücünü zayıf köylüye şiddete yönelik eylemlerle de gösterir. Hiçbir sınırı, ahlaki kuralı olmayan Abdi Ağa, kadınları ve çocukları döver, onlara yasadışı ve haksız yaptırımlarda bulunur. İnce Memed ve annesi buna ilk örneği teşkil eder. Her ikisi de ağadan ölesiye dayak yer ve anne bu şiddet sonucu ölür. Bir diğer örnek ise İnce Memed'in sevdiği kadın rolündeki Hatçe'dir. O da şiddet görür ayrıca gerçek dışı suçlamalar ve yalancı şahitler yoluyla hapse atılır. Sevdiklerinden uzaklaştırıldığı yetmiyormuş gibi hapishane günlerinde annesiyle görüştürülmez.

Ezen ve ezilen arasındaki çatışma ezilenin başkaldırmasıyla neticelenir. İnce Memed, ailesi için ağaya boyun eğmez ve onu öldürür. Öç alma duygusu sadece ailesinin çektiği eziyetler neticesinde gerçekleşmez, ağanın öldürülmesiyle ezilen ve eziyet gören tüm köylünün intikamı alınmış olur.

Romanda ikinci ezici güç olarak karşılaşılan Ali Safa Bey'in sadece zayıf köylüye değil eli silahlı eşkıyalara ve devlet erkânına da yapmadığı eziyet kalmaz. Bu sebeple cahil Abdi Ağa'dan okumuşluğu ve bilmişliği yönüyle ayrılır. Açgözlülük, hilekârlık, düzenbazlık, kurnazlık, saldırganlık, zalimlik, ahlaksızlık belli başlı özellikleri olarak sıralanabilir. Verdiği maddi/manevi zarar Abdi Ağa'nunkine göre çok daha geniş bir çerçevededir.

Aslında fakir bir ağanın oğlu olan Ali Safa'nın eziyetleri açgözlülüğü sebebiyle başlar. Babasının kaybettiği toprakları geri almak için başladığı düzenbazlıklarla dolu yolda dur durak bilmeden ilerler ve topraklarının sınırını fazlasıyla genişletir. Hak sahibi ancak güçsüz olan köylü, hileli yollarla toprağının alındığını fark ederek Ali Safa ile çatışmaya girer. Hiçbir ahlaki sınırı olmayan Ali Safa, köylünün malına, canına zarar verdiği gibi namusuna da göz koyar. Tüm halkın gözünü korkutmak için köylünün kızlarını kaçırtır.

Ali Safa Bey, üç farklı kesimi topraklarını genişletebilme amacına alet eder. Bunların ilki güçsüz ve yandaş profilindeki *köylü*dür. Bu kesim kullanılması en kolay olanıdır. Bir diğeri ise *eşkıyalar*dır. Toprağına sahip çıkmaya çalışan köylüyle başa çıkamayacağını anlayan Ali Safa, eşkıya ile iş birliği yapar. Böylece köylüyü kötü eşkıya modeli ile muhatap ederek güçsüleştirir. İşkenceler gören canından, malından, ırzından,

yurdundan olan köylü sindirilir. Hatta köylünün dışında eşkıyalar da eziyet görür çünkü Ali Safa'nın yanında olanlar ve ona karşı olanlar şeklinde gruplaşmalar başlar. Son kesim ise *devlet aygıtı*dır. Bu kesimin Ali Safa ile iş birliği içinde olduğu ve köylüye zulmettiği açıktır. Yobazoğlu'nun çavuş tarafından ölesiye dayak yiyip köyden atılması; yüzbaşı ve kaymakamın köylünün kurşunlanmasında, hayvanlarının çalınmasında beye yardım etmesi konuya örnektir.

Ezen faktörün karşısında ezilen halkın tavrı başlarda mücadeleci olsa da sonralara doğru, yılgın, bitkin, pes eden yönde şekillenir. Köylünün yarısı toprağından göç ederken diğer yarısı İnce Memed, beyi öldürene kadar sessiz savaşına devam eder.

*İnce Memed III'*te zengin ve ezen karakter, Abdi Ağa'nın bir benzeri olan Mahmut Ağa'dır. Kendi sistemiyle halk üzerinde baskısını kuran bu ağa gittikçe zenginleşir, zenginleştikçe de zalimleşir. Ancak bu romanda gücün soylu eşkıya üzerine çekildiği görülür. İnce Memed, üç ağa öldürmüş bir eşkıya olarak korku nesnesi hâline gelir. Bir başka ağa olan Murtaza'nın tasvir edilen ruh hâlleri bunu kanıtlar. Büyük bir endişeyle ve ne yapacağını bilmez hâlleriyle Murtaza Ağa, güçlü pozisyonundan indirilerek soylu eşkıyanın etkisi altına itilir. Ağanın iç savaşı, korku nöbetleriyle birlikte roman boyunca sürer. İnce Memed sayesinde ezilen halk, gücünü toplamaya başlar. Dolayısıyla dengeler değişse de ezen/ezilen çatışması devam eder.

*İnce Memed IV'*te diğer romanlardan farklı olarak toplumcu gerçekçiliğin esaslarında sözü edilen işçi sınıfını görmek kısmen mümkündür. Diğer romanlarda ezici faktör olan ağa/beylerin eziyetleri daha çok toprağına sahip olmak amacıyla. *İnce Memed IV'*te ise hâlihazırda topraklarını fazlasıyla genişletmiş olan Şakir Bey'in gayesi, kendinden zayıf olan kesimle toprak mücadelesi değildir. Şakir Bey, dönümünü bilmediği toprakları boyunca çeltik eken ve tarlalarında ırgat çalıştıran bir ağadır. Bu sebeple de işveren/işçi çatışmasına yakın tek örneği sunar.

“Kasabada Şakir Bey gibi pek çok daha çeltik ağası bulunmaktadır. Sonbahar mevsiminde çeltikler olgunlaşınca sayısız ırgat çeltik tarlalarında çalışmaya gelir. Her yıl olduğu gibi çamura bulanık ırgatlar zorlu yaşam şartları altında çeltikler biteceği vakit ağaların vereceği parayı beklemeye başlar. Ağalar, günlerce peşinde koşan ırgatların yüzüne bile bakmaz. Elbette bu ağaların en zalimi de Şakir Bey'dir” (Yanık, 2016, s. 219). O, işçiye ve zayıf olanlara sadece maddi yönden zarar vermez. Büyük bir araziye sahip olduğundan halkın çevresi çeltik tarlalarıyla ve doğal olarak sivrisineklerle dolar. Ne yayılan sıtma hastalığı ne de ölen onlarca çocuk ağayı ilgilendirmez. Böylece Şakir Bey'in çalışanın hakkını gözetmediği, emekçinin hak ettiğini vermediği, yalnızca kazancını dikkate alarak kendinden güçsüz olanı korumadığı özellikleri dikkat çeker.

Şakir Bey'in de karşısında tamamen sessiz kalan bir kesim yoktur. Eserde hakkını alamayan ırgatların uzun süren manevi çatışmaların ardından bir araya gelerek güçlü pozisyona geçtiği, farklı ağaların konaklarını yıktığı görülür. Yani ezen/ezilen çatışması bir başkaldırıyla sonuçlanır. Hak arama savaşı İnce Memed'i Şakir Bey'i de öldürmeye iter. Şakir Bey'i kurşunlarken İnce Memed'in “bu muallim Zeki Bey için (...) Bu da sıtımdan ölen çocuklar için (...) Bu da hakkını yediğin ırgatlar için” (Kemal, 1994c, s. 300) sözleri hem haksızlığa hem de eşitsizliğe tahammülü olmadığını gösterir. Zayıfın yanında yer alan İnce Memed sayesinde dört romanda da kötü niyetli ağalar cezalandırılır, ezilen halk emeğinin karşılığı alır.

Serinin kurgusunda ezen kesim sadece ağalar olmayıp devlet aygıtlarının da ezici konumda yer aldığını belirtmek gerekir. Kurguya *İnce Memed II'*de dâhil olan Arif Saim konunun bariz örneğidir. Mebus olan Arif Saim, sadece köylünün değil ağaların da korkulu rüyasıdır. Mevkiini kullanarak hem ağaları hem köylüyü sindirir. Topraklarını

korumak adına can almaktan çekinmez. Bu özellikleriyle ezen/ezilen çatışmasının içinde yer alır.

1.3. Devlet Kurum ve Kişilerine Bakış

“Toplumcu gerçekçiliğin sosyalist bir dünya görüşü içinde toplumdaki adaletsizliklerin temeli olarak sınıf çatışmasını öne çıkarmasını ve ezilen kesimlerin sözcülüğünü üstlenerek ideal sosyalist tipler yaratmak suretiyle sosyalist devrimin gerçekleşeceğine dair ümitleri diri tutan eserler” (Tural, 2020, s. 274) meydana getirdiği aşikârdır. *İnce Memed* serisinde devlet aygıtları hâkim güç olarak görülmekle birlikte toplumcu gerçekçiliğin ilkeleri doğrultusunda işçinin (proletaryanın) devlet aygıtına yönelik başkaldırısı söz konusu değildir. Çünkü devlet aygıtlarına bağlı neredeyse tüm alt personel genellikle baskıcı, yıkıcı, işbirlikçidir ve bunun karşısındaki halk fazlasıyla güçsüz ve cahildir. Her ne kadar köylülerin zaman zaman birleşerek ağalara karşı çıktıkları görülse de devlete ya da devlet personeline karşı bir başkaldırı gerçekleşemez. Bunun sebebi hakkı gasbedilen köylü kesimin işçi sınıfı şuuruna henüz sahip olmamasıdır.

Eserlerde devlet/ağa/halk uçurumunun bariz örneği işlenir. Devlet, halkı düşünmemesi hatta yeri geldiğinde halka işkence etmesi yönüyle korku nesnesi hâline gelir (Altun, 2015, s. 136). Bu sebeple devlet aygıtının olumsuz bir profili vardır. Hükümete bağlı kişilerin çoğu mevkiini kullanarak halka istediği yaptırımda bulunur. Bununla birlikte halka zulmeden ağalar gibi diğer güçlü kesimle de iş birliği içinde olduğundan halkın karşısında yer alır. “Özellikle devlet gücünün zayıf olduğu, kamusal hizmetlerin halka ulaşmadığı yerlerde ağalık bir toplumsal kurum olarak halkla devlet arasındaki boşluğu doldurmuştur (Gültekin Akçay, 2013, s. 155).

Seride hükümetin ve hükümet adamlarının bir örnek dışında köylünün hakkını savunduğuna, onu koruduğu ve desteklediğine şahit olunmaz. Yalnızca, hakkı olan toprak parçasını hükümet desteğiyle amcasının elinden alan İbrahim, devlet aygıtlarından faydalanabilir. Bunun dışında ezicidir, güçsüz köylüye zulmeder, hakkını korumadığı gibi hakkına göz koyar, ağalara destek verir, yaptıkları haksızlıklara ve yolsuzluklara göz yumar hatta onların hakkını savunarak köylünün bilinçlenmesinin ve güçlenmesinin önüne geçer. “Yakalayıp seni kanlı hükümete teslim edecekler. Abdi Ağanın kanını ödetecekler sana. Ya Hatçenin kanı, ya ananın, ya İrazcanın, Rızanın, ya Recep Çavuşun kanı? Onların kanı. ne olacak? Hükümet onların kanını kimseden sormaz. Abdi Ağanın kanını senden sorar” (Kemal, 1994a, s. 73) cümleleri köylünün hükümete olan bakışını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Eserler boyunca Döne, Hatçe, İraz, Memed gibi hakkı yenen, canından, malından ve yurdundan olan nice köylünün gördüğü maddi manevi şiddet devlet aygıtları tarafından görmezden gelinir ve sorgulanmaz. Öte yandan masum halkı kurşunlamaktan çekinmeyen ağalar, millî kahraman ilan edilir.

Ağalar her türlü yolsuzluklarında korkusuzca ilerler çünkü arkalarında devlet adamlarının olduğunu bilirler. Ali Safa, dilediği devlet adamını dilediği işte araç olarak kullanır. Bu sebeple *İnce Memed II'*de Zeynel, sırtını hükümete yaslayan Ali Safa'nın her şekilde haklı çıkacağı savunusunda haklıdır. Dolayısıyla köylüler, devlet aygıtlarının ve idaresindeki kişilerin düşmanca tavır sergilediğinin farkındadır ancak hakkını savunduğu anda zarar görenin kendisi olduğunu bildiğinden sesini çıkaramamaktadır.

Hükümet, ağa ve hatta onlara yardımcı olan bazı eşkiyaların iş birliği ve köylüye karşı olumsuz tavırları dört romanda onlarca örnekle gösterilir. Aç köylüye zulmeden ağalardan nasıl hesap sorulmuyorsa, her yıl sıtmadan ölen çocukların hesabı da öyle

sorulmaz. Ağalar çeltik ekmeğe, para kazanmaya; çocuklar ölmeye, hükümet de yaşanan felaketleri görmezden gelmeye devam eder (Yanık, 2016, s. 225).

Eserlerde hükümet aygıtına bağlı olan kahramanlar içerisinde mebuslar, askerî kesim, öğretmenler ve imamlar sayılabilir. Mebus örneği Arif Saim ile sağlanır. Hilekârlık, düzenbazlık konularında oldukça zeki bir adam olan Arif Saim, savaşta ikili oynayarak çıkarlarını korur bununla birlikte kendini bir kahraman olarak göstermeyi de başarır. Mebusluğa başladıktan sonra makamını menfaati için kullanır. Aç gözlülüğü ile maddi/manevi şiddete yönelerek hem halkı hem de ağaları yıldırır.

Kurguda askerî kesime dâhil olan Yüzbaşı Faruk, Onbaşı Kertiş Ali, Jandarma Komutanı, Uzatmalı Hasan Çavuş, Yüzbaşı Şevket, Karafirtına Azmi Bey, Jandarma, Bekir Çavuş, Binbaşı Nazif Bey, halka eziyet ederek görevini kötüye kullanan başlıca kahramanlardır. Aldıkları emirler doğrultusunda köylüye türlü işkencelerde bulunurlar. Özellikle İnce Memed'i bulmayı kendine birinci görev atayan Yüzbaşı Faruk ve komutasındaki Onbaşı Kertiş Ali dikkat çekicidir. Yüzbaşı, İnce Memed'i bulamadıkça çılgına döner, nihayetinde tüm acısını köylüden çıkarır. Yüzbaşının emriyle Kertiş Ali'nin elinde can veren köylülerin sayısı bilinmez. Onbaşı'nın azameti eserde şöyle dile getirilir: "Ona şimdiden, eşkıya kasabı Allahsız Kertiş Ali diyorlardı. Şu candarmalar içinde köylüleri döğmekte de onun üstüne yoktu. Hele dağ köylülerini" (Kemal, 1994b, s. 87). Devlet aygıtları tarafından köylüye yapılan zulüm görmezden gelinir. Ölenler İnce Memed'in hanesine yazılarak devlet aygıtı tarafından yalan suçlamalarda bulunulur.

Eserlerde işlenen imam profiline bakıldığında yine görevini kötüye kullanan bir devlet aygıtıyla karşılaşılır. "İmam rolündeki karakterler de çoğu kez köylülerin yanında yer almak yerine ağa veya devlet ricalinin yanında yer almaktadır" (Altun, 2015, s. 154). Genellikle hilekârlıkla işlerini yürütür ve halkın çektiği eziyeti karşından seyretmekle yetinir. Vaazlarında anlattıklarını reel hayatta uygulamaz, bu sebeple sözüne sadık olmayan kişilerdir. Sadece Ferhat Hoca'nın eserlerdeki imam profiline uymadığı görülür. Ferhat Hoca, sözü ve davranışları bir olan, imamlık görevini gerektiği gibi yerine getirmeye çalışan bir karakterdir. Halkın savunucusu olarak köylünün hakkını korur, adaletsizliğe son vermek ister.

Seride dört öğretmen bulunmaktadır. Sami Turgut, Muallim Rüstem ve Zeki, ağalar safında yer almaktadır. Ancak Muallim Zeki Nejad diğerlerinden farklı bir görünüm arz eder. Nejad, köylüye yapılan haksız suçlamaların ve eziyetlerin farkında olan aydın bir karakter olduğundan köylünün yanında yer alır. Ağalara karşı savaştan çekinmeyerek bu uğurda elinden gelen mücadeleyi gösterir. Şefkatli karakter özelliğiyle Şakir Bey'in sebep olduğu sıtma hastalığının önüne geçmek ve bitmek bilmeyen ölümlere son vermek ister. Ancak Şakir Bey, çıkarlarına zarar veren Nejad'ı öldürür.

1.4. Toprak Sorunu

Toplumcu gerçekçiliğin esasları doğrultusunda ezen/ezilen çatışması, işçi/işveren arasında geçer. Hakkını alamayan ve hakkını savunan işçi sınıfı birleşerek işverene hatta haksızlıklara mahal veren hükümete karşı çıkar. İşçi sınıfı ve burjuvaya işaret eden işveren sınıf arasında gerçekleşen bu çatışmanın mahali, üretimin gerçekleştiği fabrikalardır. Bu sebeple toplumcu gerçekçi eserler, üretim ilişkilerinden kaynaklı bir çatışmayı ele alır. Ancak İnce Memed serisi, yazıldığı yıllardaki toplumun yapısı ve işçi sınıfının henüz ortaya çıkmaması açısından farklılık arz eder. Kurguda çatışmanın başkahramanları köylü ve ağalar olduğundan çatışmanın mekânı fabrikalar değil köy topraklarıdır. Bu sebeple toprak başlı başına çatışmanın nedenidir. Öncelikle toprağa sahiplik sonrasında toprak üzerinden yaşanan üretim ilişkileri kurgunun merkezinde yer alır.

Eserlere göre toprak, sosyalist açıdan bakıldığında yegâne mülk konumundadır. Diğer taraftan gücün sembolü ve sınıfsal ayrımın da nedenidir. Yaşanan çatışma ya haksız toprak dağılımı ya da topraktan gelen mahsulün haksız dağılımı üzerine gerçekleşir. Dağılım haksız olsa da toprağın fazlasını elinde tutan kesim güçlü konuma geçer. Toprağın sahibi konumundaki kişiler yani ağalar, ezen sınıfın oluşmasına neden olurken topraksız kalan köylünün ezilen konumuna düştüğü görülür. Böylelikle sınıflaşmalar oluşur, güçlü sınıf, güçsüz sınıfı sömürmeye devam eder (Yanık, 2016, s. 230). Toprakla birlikte güçlendiğini fark eden ağaların durumu şöyle ifade edilir. “Onların çokları, toprağa, mümkün olduğu kadar bol toprağa sahip olmak için savaşırlar. Bunu başarırlar da. Fukara halkın elinden tarlalarını almak için başvurmadıkları çare kalmaz. Kimisi kanun yoluyla, kimisi rüşvetle, kimisi de zora başvurarak. Halkla yeni zenginler arasında bir boğuşmadır başlar. Zenginlerin toprakları gittikçe büyür. İşte bu sıralarda, toprağı için canını dişine takıp vuruşan, hakkını arayan halka karşı dağlardaki eşkıyalar da bir zor silahı olarak kullanılır” (Kemal, 1993, s. 297).

Toprağın gücün sembolü olmasının sebebi zenginliktir. Dolayısıyla toprak öncelikle zenginliğin sembolü olmalıdır. Eserlerde toprak kazandıkça zenginleşen ve zenginleştikçe güçlendiğini fark eden ağalar, toprak sahibi olmanın önemini kavrar. Çünkü mal varlığına her bir toprak parçası eklediğinde sadece zavallı köylüye karşı değil kendinden daha az toprağı olan ağalara karşı da güçlenir. Böylece hem tanınırlığı hem de sözünün geçerliliği artar.

Toprak, köylü için hayata tutunabilmeye ve geçime işaret eder. Hem devlet aygıtları hem de ağalar yüzünden mülküne sahip çıkamayan köylü için zenginlik hayalleri söz konusu olamaz. O sadece yaşayabilmek için toprağa bağlıdır ancak hem toprağının hem de topraktan kazandığının çoğunu ezen sınıfa kaptırmaktadır.

Toprağın yokluğu ise sefaletin sembolüdür. Toprağı olmayanlar yoksuldur ve ezen sınıfa yani ağalara bağlıdır. Yine uğruna canların feda edildiği mülk de topraktır. Öte yandan çatışmanın olduğu gibi adaletsizliğin ve hilekârlığın da asıl sebebi durumundadır. Çünkü açgözlü ağaların, göz koyduğu toprak parçasını alabilmek için yapmayacağı düzenbazlık, göstermeyeceği şiddet yoktur. Bu topraklarda çalışan köylülerin emeği daima sömürüldüğünden adaletsizlik toprak sorununun asıl nedenini oluşturur (Yanık, 2016, s. 231).

Ağalık kurumu toprağın sahibi olmakla aynı toprak üzerinde yaşayan insan toplulukları üzerinde de hak sahibi olmayı anlatır. Romanlarda ağalar, ortakçılık yöntemiyle toprağı kullanırken köylünün kendisi, evi, tarlası, hayvanları da ağanın ve ailesinin mülkü olarak gösterilir (Gültekin Akçay, 2013, s. 155). Mesela *İnce Memed I*'de Abdi Ağa, Dikenlidüzü toprağının hepsine sahip olduğundan Dikenlidüzü insanına da sahipmiş gibi davranır ve köylülere de aynı düşüncüyü empoze eder. Bu sebeple köylü ağadan korkar, söylediklerinin dışına çıkmaz, hakkını savunmakta zayıf kalır ve ses çıkaramaz.

Toprak, eserlerde korku nesnesi olarak da yer alır. “Köylülerin gelişen olaylara karşı duyarsız olmasının temelinde ağa korkusu yatmaktadır. Köylülerin çoğu ağayı sevmez, fakat ona karşı da gelemmez” (Güvenç, 2009, s. 165). Abdi Ağa'nın korkusu, İnce Memed ve onun gibi eşkıyalar yüzünden kendi toprağını ve istediği toprakları kaybetmektir. Ali Safa da aynı korkuyu yaşar. Toprağını kaybetmemek adına devlete bağlı kişilerle iş birliği yapar, Vayvay topraklarına sahip olabilmek tek amacı hâline gelir.

İnce Memed II'de Kel Hamza; *İnce Memed III*'de Talip Bey, Mahmut Ağa, Molla Duran; *İnce Memed IV*'de Şakir Bey, toprak sevdası uğruna türlü kötülöklere başvurur. Savaşta ikiyüzlülüğü sayesinde kazandığı madalyaları ve başarıları öne sürerek topraklar

üzerinde hakkı olduğunu savunan Arif Saim'in dönümünü bilmediği topraklar edinmesindeki baş etken ise Tapucu Zülfü'dür. Nitekim reel hayatta Arif Saim gibi hilebaz olan savaş kahramanları, Çukurova'yı paylaşır ve haksız toprak paylaşımında tapucuların payı yadsınamaz.

1.5. Yoksulluk

İnce Memed serisi, toplumcu gerçekçiliğin esasları doğrultusunda ele alındığında, işçi sınıfına tekabül eden köylülerin ilk vasfı fakir olmalarıdır. "Kapitalist düzen içinde sermayedar sınıf güçlenirken, emekçi sınıf yoksulluğa itilmiştir" (Yılmaz, 2019, s. 175). Topraklarına sahip çıkamayan köylünün mülkü, zalim ağalar yüzünden her geçen gün azalır. Böylece fakir halk yoksullaşmaya devam ettiği için yoksul olmak bu eserlerde yoksullaşmanın bir nedeni olarak görülür.

Köylüler, devlet aygıtıyla olan ilişkisinden dolayı ağalara hem fiziksel hem de ekonomik olarak bağlıdır (Gültekin Akçay, 2013, 155). Usulsüz yollarla topraklarını ağalara kapıran köylünün emeğinin sömürülmesi bu duruma bir örnek teşkil eder. Kazancının fazlasını ağalara vererek aç ve açıkta kalan halk, bir süre sonra ağalara borçlanmaya başlar. Borcunu ödeyemeyince ağanın kölesi hâline gelir. Bu sebeple yoksulluk, gayri resmî köleliğin de sebebi durumundadır.

Seride yoksulluk, hakkını arayamamanın da nedenidir. Zenginlik, gücün sembolü olduğu gibi fakirlik de güçsüzlüğü temsil eder. Gücsüz halk, zengin ağalar karşısında her geçen gün fakirleşirken aynı zamanda güçsüzleşir ve ağaların her buyruğunu yerine getirmek ya da sessiz kalmak zorunda kalır. Hâl böyleyken ne elinden kaçırdığı ata topraklarının ne de yıl boyunca verdiği ancak karşılığını alamadığı emeğinin hakkını arayabilir.

Eserlerde ölümün nedeni de yoksulluktur. Açgözlü ağalar, servetini ve toprak sınırını genişletmek amacıyla fakir köylüye çeşitli eziyetler yapar. Hakkını arayamayan güçsüz köylüler yoksulluktan öleceklerini bildikleri için ağalara boyun eğerler. Hakkını aramaya çalışanlar derhâl şiddetle cezalandırıldığı gibi sessiz olanlar da hesapsızca dövülür ve öldürülür. Ölüm sadece şiddetin neticesi de değildir. Şakir Bey'in çeltik tarlalarından yayılan sıtmayla ölen onlarca çocuk örneğinde olduğu gibi görmezden gelme ve acımasızca devam eden zenginlik hırsı yoksul halkı katleder. *İnce Memed II'* de üç yıl boyunca tüm mahsulü alacağını söyleyen Kel Hamza'ya köylünün karşı gelememesinin nedeni ölüm korkusudur.

Yoksulluk diğer taraftan başkaldırının nedenidir. Sefalet içinde yaşayan halk, yaşama umudunu kaybettiğinde, canından başka kaybedecek bir değeri kalmadığında ve soylu eşkıya kıyafetindeki İnce Memed gibilerinden destek gördüğünde ağalara karşı başkaldırır. İlk romanda İnce Memed'in kafa tutmasıyla yüreklenen halkın Abdi Ağa'ya karşı başkaldırması ve kazancını yedirmemesi duruma örnek teşkil eder.

Yoksulluğun merkez olduğu bu romanlarda İnce Memed'in görevi, toplumda eşitliği sağlayarak köylünün refah düzeyini yükseltmektir. Nitekim İnce Memed, her bir ağayı öldürdüğünde köylü hayalini kurduğu bollukla karşılaşır. Böylece İnce Memed, Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2'*de vurguladığı gibi bereketin sembolü hâline gelir.

Sonuç

Toplumcu gerçekçilik meselesinin İnce Memed serisi üzerindeki etkilerinin ve izlerinin incelenip konu edildiği çalışmada söz konusu kuramın ilkelerinin toplumun güncel durumuna göre uyarlanarak işlendiği açıktır. Kuramın merkezinde yer alan

işçi/işveren çatışmasının köylü/ağa, çatışma mekânı olan fabrikanın köy toprakları olarak toplumla özdeşleştirilmesi ve asıl tema olan emeğin sömürülmesinin bu iki yönlü çatışma üzerinden verilmesi çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

İnce Memed serisi, belirtilen ilkelere uygunluk göstermesi açısından toplumcu gerçekçilik kuramıyla incelenmeye uygun bir yapı sergiler. Devrimci romantizmin öne sürdüğü olumlu kahraman profili İnce Memed karakteriyle karşılaşılır. Eric Hobsbawm'ın soylu eşkıya olarak nitelendirdiği olumlu kahraman İnce Memed'in toplumcu gerçekçi ilkelerde olduğu gibi adaletsizlikleri ortadan kaldırarak eşitliği sağlama çabasında olduğu görülür. Yaşar Kemal, İnce Memed ile düzendeki yanlışları ortadan kaldırmaya çalışırken ağalık sistemine başkaldıran, ezilen kesimin hakkını savunarak canını, malını, namusunu gözetken, halkın refah seviyesini yükselterek sınıflaşmayı ortadan kaldıran bir karakter olmasıyla olumlu eşkıyanın bir örneğini sunar. Yazarın sosyalist görüşünü canıyla kanıyla savunan bir karakterdir. İçindeki adalet ışığı hiçbir zaman sönmez, karşılaştığı tüm haksızlıklara başkaldırır. Ezilen kesimin taraftarı, ezen kesimin ise acımasız düşmanı görünümündedir.

Eserlerden anlaşıldığı üzere ikili çatışma toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkileyen başlıca etkidir. Açgözlülük neticesinde ezen ağalar ile ezilen halk arasındaki uçurum gittikçe büyür. Böylece sosyal yaşam adaletsizlik üzerine kurulu bir hâl alır. Adaletsizliğin ortadan kalkmasında devlet kurum ve kişilerinin beklenilen aksine bir yardımı olmaz. Hatta zalim ağalarla iş birliği içinde olmalarıyla halka karşı ezen vasfını yüklenirler.

İkili çatışma ekonomik temeller üzerine inşa edilir. Ekonomik düzensizliğin sebebi ise köy topraklarıdır. Toprağa sahip olmak gücü elinde tutmak demektir. Eserlerde ağaların toprak hırsı köylünün bir yandan maddi/manevi şiddete maruz kalmasına diğer yandan yoksullaşmasına ve güçsüzleşmesine sebep olur.

Yaşar Kemal'in kapitalist hayata karşı çıkarak sosyalizmin mutluluk getireceği, manevi değerlerin çöktüğü ekonomiye bağlı bir yaşamdansa eşitliğin getireceği huzurlu ortamda yaşanması gerektiği fikirleri göz önüne alındığında İnce Memed serisinin toplumcu gerçekçi bakış açısıyla değerlendirmenin önemi ortaya çıkar. Bununla birlikte yazarın tüm eserlerini ideolojik görüşünün etkileri yönünden incelemek, Türk edebiyatının önemli yazarlarından olan Yaşar Kemal'i anlamak adına önem arz eder.

Kaynakça

- Acar, A. (2012). *Estetik Marksçı Estetik Toplumsal Gerçekçilik*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Akçay, C. (1998). *Hannâ Mîne'nin Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Altun, V. K. (2015). *Köy Romanlarında Dini ve Ahlaki Motifler: Yaşar Kemal Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Babalık, N. (2003). *Türkiye Komünist Partisinin Sönümlenmesi Sözlü Tarih Araştırması Cilt 8*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Belge, M. (2012). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Gültekin Akçay, Z. (2013). *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Yazılı Kültür Ürünlerinde Köylülük: Türk Romanında Köylülük İmgesi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Güvenç, A. Ö. (2009). *Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Hobsbawm, E. (1990). *Haydutlar* (çev. Fatma Taşkent). İstanbul: Logos Yayıncılık.

- Kaplan, R. (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kemal, Y. (1993). *İnce Memed 1*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (1994a). *İnce Memed 2*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (1994b). *İnce Memed 3*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (1994c). *İnce Memed 4*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kongar, E. (2014). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kör, F. (2010). *1974 Yılında Yayımlanan Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Moran, B. (2010). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 Sabahattin Ali'den Yusuf Atılğan'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oktay, A. (2004). 1980 Sonrası Romanı Üzerine Birkaç Önvarsayım. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı, 90/91/92, 442-450*.
- Oktay, A. (2008). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları Sosyalist Realizm Üstüne Eleştirel Bir Çalışma*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Suçkov, B. (1982). *Gerçekçiliğin Tarihi*. (çev. Aziz Çalışlar). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Tunalı, İ. (1993). *Marksist Estetik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayın.
- Tural, S. (2011). Kemal Tahir'in Romanlarında Natüralist Bir Eğilim Olarak Cinselliğin Vulgarize Edilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(17), 177-185*.
- Tural, S. (2014). Eleştirel Gerçekçilik Bağlamında Mehmet Akif Şiirine Bir Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 1, 20-25*.
- Tural, S. (2019). Toplumcu Edebiyat Bağlamında Eleştirel Gerçekçiliğin Türk Edebiyatına Uygulan(ama)ması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (15), 160-166*.
- Tural, S. (2020). Eleştirel Gerçekçilik Bağlamında Tevfik Fikret Şiirine Bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 7, 272-279*.
- Tural, S. (2023). Put Kırma Töreni: İnce Memed'e İnce Bir Bakış. *Cins*. <https://www.gzt.com/cins/put-kirma-toreni-ince-memede-ince-bir-bakis-3769300> [Erişim Tarihi: 06.09.2023].
- Tural, Ş. (2006). Türk Edebiyatında Eleştiri: Cumhuriyet Devri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 4(8), 259-310*.
- Yanık, E. (2016). *Yaşar Kemal'in İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufçuk Yusuf Adlı Romanlarında "Toplumcu Gerçekçilik"*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.
- Yılmaz, İ. (2019). *1978-1979 Yıllarında Yayımlanan Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.